

Aleksander Kamiński „Kamyk” i jego bohaterowie

Wyprawka dla drużynowego

Związek Harcerstwa Polskiego

Autorzy

Bohaterowie książek Kamińskiego w pracy wychowawczej – phm. Anna Głowacka
Aleksander Kamiński (1903–1978) – hm. Agnieszka Kazek
Harcerskie książki „Kamyka” – hm. Agnieszka Kazek, phm. Marcin Binasiak

Redakcja hm. Agnieszka Kazek

ISBN 83-89037-40-8

Publikacja wydana na zlecenie Głównej Kwatery Związku Harcerstwa Polskiego
przez Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”

DRUHO DRUŻYNOWA! DRUHU DRUŻYNOWY!

Rok 2003 jest rokiem Aleksandra Kamińskiego. Odpowiednią uchwałę Sejm RP podjął w odpowiedzi na naszą, harcerską inicjatywę.

Nie jest zapewne dla Ciebie tajemnicą, że Aleksander Kamiński to twórca ruchu zachowawczego, autor *Kamieni na szaniec*, a także uczonego-pedagoga, jeden z najwybitniejszych przedstawicieli pedagogiki społecznej.

Druhno! Druhni! Wykorzystaj szczególną okazję, jaką jest rok Aleksandra Kamińskiego. Spraw, aby nie był tylko czasem podniosłych sesji, konferencji i wystaw, przeznaczonych dla dorosłych – naukowców, poważnych instruktorów i seniorów. Przecież rok „Kamyka” to wspaniała okazja, aby wzbogacić pracę wychowawczą w gromadach i drużynach. W dodatku możemy Ci w tym pomóc. Podpowiemy, jak za przykładem „Kamyka” i bohaterów jego książek pokazać zachom i harcerzom, że prawość, szlachetność, rzetelność – to ciągle aktualne wartości. Że dzielność jest nadal w modzie...

Broszura *Aleksander Kamiński. „Kamyk” i jego bohaterowie* uzupełnia nasze propozycje wychowawcze programu „Barwy przyszłości”. Już teraz zapowiadamy także jej drugą część, opracowaną przez instruktorów Chorągwi Łódzkiej ZHP im. Aleksandra Kamińskiego. Znajdą się w niej szczegółowe scenariusze zadań inspirowanych twórczością Aleksandra Kamińskiego: rajd „Tropami Antka Cwaniaka” (dla zachów), gra terenowa „W kręgu „Kamyka” (dla harcerzy i harcerzy starszych), kuźnica „Kamykowe przesłania” (dla wę-drowników).

UCHWAŁA NR 9/XXXII RADY NACZELNEJ ZHP Z DNIA 8 CZERWCA 2002 R. W SPRAWIE OGŁOSZENIA ROKU 2003 ROKIEM ALEKSANDRA KAMIŃSKIEGO

Dnia 28 stycznia 2003 roku przypada 100. rocznica urodzin harcmistrza Aleksandra Kamińskiego – wielkiego człowieka, obywatela i profesora pedagogiki, którego dokonania wywierają ogromny wpływ na kolejne pokolenia harcerskich wychowawców. Druh „Kamyk”, jak każdy prawdziwy wychowawca, pozostawił nam dzieło, zwłaszcza w zakresie metodyki wychowawczej, którego realizacja zarówno w przeszłości, jak i współcześnie daje szansę wzbogacenia harcerstwa i umacniania naszej roli wychowawczej i pozycji społecznej w Państwie. Twórcze uczestnictwo harcerstwa w budowaniu społecznych środowisk wychowawczych było jedną z pasji Aleksandra Kamińskiego, a my czujemy się spadkobiercami Jego myśli. W setną rocznicę urodzin Aleksandra Kamińskiego „Kamyka” dla uczczenia Jego pamięci i przypomnienia Jego dokonania Rada Naczelna ogłasza rok 2003 Rokiem Aleksandra Kamińskiego i w związku z tym zobowiązuje:

1. Naczelnika ZHP i Główną Kwaterę do podjęcia stosownych starań prowadzących do uznania przez władze państwowe roku 2003 za Rok Aleksandra Kamińskiego,
2. instruktorów i harcerskie komendy do upowszechniania dorobku autora „Kamieni na szaniec” i przygotowania odpowiednich propozycji programowych, a także zwraca się do komendy, instruktorów, harcerek i harcerzy Łódzkiej Chorągwi ZHP noszącej zaszczytne imię Aleksandra Kamińskiego o przyjęcie na siebie roli koordynatora przedsięwzięć organizacyjnych i programowych związanych z podejmowaną uchwałą i przygotowaniem do jej realizacji. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący ZHP

hm. Wojciech J. Katner

UCHWAŁA SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ Z DNIA 9 STYCZNIA 2003 R. W SPRAWIE OGŁOSZENIA ROKU 2003 ROKIEM ALEKSANDRA KAMIŃSKIEGO

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, czcąc pamięć wybitnego polskiego pedagoga, jego działalność i osiągnięcia, ogłasza rok 2003 rokiem Aleksandra Kamińskiego. Aleksander Kamiński przez całe życie działał na rzecz budowy wspólnoty narodowej i społeczeństwa obywatelskiego oraz poszanowania praw demokratycznego państwa. Podkreślał konieczność funkcjonowania sprawnej władzy wykonawczej. Był otwarty na współpracę z mniejszościami narodowymi. Kształtował postawy patriotyczne, propagował wśród Polaków umiejętność trudnej sztuki kompromisów i poczucia odpowiedzialności obywatelskiej, akcentując rolę młodzieży. W latach wojny współorganizował konspiracyjną działalność harcerską Szarych Szeregów, a także współtworzył Organizację Młodego Sabotażu „Wawer” i był jej komentem. W narodowej pamięci zapisał się jako autor „Kamieni na szaniec” i twórca oryginalnej metodyki pracy wychowawczej. Metodyka ta, do dziś stosowana w pracy harcerskiej, pozwala przekazywać ideały Aleksandra Kamińskiego najmłodszemu pokoleniu. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej – ogłaszając rok 2003 rokiem Aleksandra Kamińskiego – pragnie, by ideały tego wielkiego Polaka były wzorem dla kolejnych pokoleń polskiej młodzieży.

BOHATEROWIE KSIĄŻEK KAMIŃSKIEGO W PRACY WYCHOWAWCZEJ

Warunkiem powodzenia w życiu każdego człowieka jest poznanie właściwości swego charakteru oraz wyzyskiwanie w walce życia jego dobrych stron i liczenie się z jego stronami ujemnymi.

Aleksander Kamiński, wybitny pedagog, uczony i instruktor ZHP, jest prawdziwym znawcą tematu, kiedy mówimy o pracy nad charakterem młodego człowieka. Od początku swej harcerskiej drogi dostrzegał w dziecku jego dobre strony, a kształcąc nowych instruktorów, dbał o to, aby te dobre strony zauważali i umieli kształtować młodzi drużynowi. Jego życiowa postawa, system wartości i odwaga, z jaką podejmował nowe wyzwania pedagogiczne, naukowe i życiowe, dowodzą, że przez całe swoje twórcze życie starał się w innych widzieć tylko dobro. Mało tego, obdarowywał ich swoim dobrem – życiową radą, rozmową i uśmiechem.

Stworzone i opisane przez Kamińskiego postacie nadal są aktualne. Mimo tego, że wiele się zmieniło od czasów, gdy Antoni Cwankiewicz założył pierwszą gromadę zuchową, opowiadania „Kamyka” mogą być wspnianym źródłem pomysłów i inspiracji dla drużynowych! Sięgnijcie, druhny i druhowie, po książki Kamińskiego. Odnajdziecie w nich mądrość, wielkie doświadczenie, szlachetność ludzkiego charakteru i silną wolę, która może zmieniać świat, a także kształtować pozytywne cechy u waszych podopiecznych...

„Kamyk” pisat, że bardzo ważna jest dla każdego człowieka dzielność osobista. Dzielność sumienia, hart ducha, umiejętność przyznania się do błędu... – ot, zwyczajne życie w zgodzie z samym sobą. Ta cecha pojawia się u wszystkich jego bohaterów – u chłopaków z „Zośki” i „Parasola”, u małych zuchów Antka, u Józusia Bachledy z *Narodzin dzielności*, u Andrzeja Matkowskiego... Kamiński zachęcał do odnalezienia w swoim charakterze silnych stron i pielęgnowania ich – tym samym doskonale podpowiadał drużynowemu, jak pracować z dziećmi i młodzieżą, aby taką dzielność i odwagę w nich wzbudzić. „Bez wzbogacenia duszy polskiej cnotą dzielności nie potrafimy nigdy wydobyc z siebie tej siły, która jest konieczna przy budowie nowej, wielkiej Polski” – pisat w *Wielkiej grze*. Oto kilka propozycji, jak można włączyć bohaterów „Kamyka” i ich pozytywne cechy do pracy wychowawczej w naszych gromadach i drużynach.

„Zuch jest dzielny” – razem z zuchami Antka Cwaniaka zdobynamy tytuł „Dzielnego rycerza”. Propozycja dla zuchów

Jak wiadomo, zuchy to takie istoty, które oddałyby wszystkie najbardziej czarodziejskie kamienie i lalki, żeby móc przeżyć wielką przygodę i dobrą zabawę... I oto nadarza się ku temu okazja. Drużynowy ogłasza

zuchom, że mogą przystąpić do Tajemniczego Kregu Najdzielniejszych. Można odczytać list lub zaprosić na zbiórkę „tajemniczego gościa”, który w ciekawy sposób opowie, jak podczas najbliższych zbiorrek będzie można starać się o tytuł „Dzielnego rycerza”. Dobrze byłoby, aby drużynowy zuchów przeczytał książkę pt. *Antek Cwaniak* i z niej wynotował pomysły na zbiórki. Można przy tym przeprowadzić cykl, który połączony będzie ze zdobywaniem sprawności „rycerza”. Warto wykorzystać następujące tematy i formy zbiorrek:

Przybycie Zawiszy Czarnego

Zbiórka wprowadzająca do cyklu. Podczas niej zuchy poznają postać Zawiszy, dowiedzą się, kim jest rycerz i jak powinien postępować (do wykorzystania puzzle, wierszyki, majsterka, oczywiście gawęda albo animowana bajka).

Zuchy dzielne jak rycerze

Razem z zuchami tworzymy listę cech, które są przydatne w domu, w szkole, w pracy dorosłych ludzi; zastanawiamy się, co to znaczy być dzielnym, jak można być dzielnym w domu, w szkole, na podwórku (przykłady, rozmowa). Można przygotować gawędę na temat bohaterskiego czynu (np. wykorzystać któreś z opowiadań zamieszczonych w książce *Narodzinny dzielności*). Staramy się odpowiedzieć na pytania: czy zuch musi być dzielny? Czy znamy jakichś dzielnych ludzi? Czy warto ich naśladować?

Wycieczka w tajemnicze miejsca

Ta zbiórka ma formę wycieczki do wcześniej przygotowanego miejsca – w parku lub w lesie, najlepiej mało znanego zuchom, gdzie czekają tajemnicze postacie i odświętny wystój. Może to być zbiórka obzędowa, w mundurach – lub z przebraniem w piękne rycerskie stroje, może się łączyć z ważnymi wydarzeniami w życiu gromady (np. Obietnica, nadanie imienia, wręczenie nagród). Staramy się wprowadzić podniosłą atmosferę. Zbiórka może mieć na celu zapoznanie dzieci z wartością wspólnej tajemnicy.

Dzielna ferajna

Na tej zbiórce poznamy bohaterów różnych opowiadań, chłopców i dziewczynki, którzy w szczególny sposób zasługują na nasze uznanie i pochwałę za to, co zrobili. Treść zbiórki może w dużej części nawiązywać do opowiadań z *Narodzinny dzielności*, ale także do fragmentów *Antka Cwaniaka* lub nawet *Karnieni na szaniec*; powinna przybierać różne formy (aby nie były to same gawędy i opowiadania, ale także np. teatrzyk, rysunek, zgadzywaniki, majsterka itp.). Staramy się wybrać kilka postaci lub epizodów opisanych przez „Kamyką”, aby dzieci poznały różne formy dzielności i mogły podać jej przykłady ze swojego życia. Na koniec tworzymy wielką planszę z „krajną dzielności” (na razie pustą), na której podczas następnej zbiórki przykleimy nasze prace.

Konkurs plastyczny „Nasza dzielna gromada”

Na zbiórce wykorzystujemy majsterkę i wszelkie plastyczne formy wyrazu. Zadaniem zuchów jest stworzenie portretu „Naszej dzielnej gromady” (każdy z nas jest dzielny). Po złożeniu prac wszystkich zuchów na jednym wielkim arkuszu papieru tworzymy obraz bardzo żywej, odważnej gromady, która razem może pokonać różne przeszkody. Podpisujemy prace, nad portretem rysujemy godło gromady, piszemy jej nazwę

i arkuś wiessamy na ścianie. Nagrodą w konkursie będzie nadanie wszystkim zuchom miana „Dzielnego rycerza” oraz sprawności. Pasowanie na rycerza powinno się odbyć w sposób uroczysty, z wypowiedzeniem roty i wykorzystaniem rycerskiej symboliki... Zuchy w Kręgu Rady powinny powieǳieć, czy są ǳielniejsze niż były na początku, czy polubiły postacie rycerzy i czy podobały im się zbiórki.

Przez cały czas twania cyklu w zuchówce na ścianie wisi kodeks rycerza, ułożony przez zuchy. Podczas pracy gromady ǳuczynowy i przybocznicy powinni zwracać szczególną uwagę na „rycerskie zachowanie” zgodne z tym kodeksem (nie krzyzczeć, nie bić ǳiewczynek, pomagać, nie skażyć...). Można każdą zbiórkę urozmaicić gawędą zaczerpniętą z *Antka Cwaniaka*. Dobrze będzie cykl zbiórek podsumować ze swoimi przybocznymi i ocenić, czy dały zamierzony efekt wychowawczy (z jednej strony – wykształcenie odwagi, ǳielności, zachęcenie do przestrzegania przyjętych norm grupowych, a z drugiej – zintegrowanie zuchów i wytworzenie atmosfery wspólnoty, nauczenie zuchów dochowywania tajemnicy).

Nasze cechy, nasze zainteresowania – jak je odnaleźć i jak o nie dbać? Propozycje dla harcerek i harcerzy

Warto zaciekawic harcerczy podstawowymi zagadnieniami z historii ruchu harcerskiego, a także pozwolić im wykaszać się w grupie, podkreślając znaczenie współǳiałania i przestrzegania przyjętych norm. To dobry czas na rozbudzanie zainteresowań, ale także „pretekst” do uwyǳatnienia pozytywnych cech charakteru. Pomogą w tym następujące ćwiczenia, zbiórki i zadania zespołowe:

Gazetka ścienna „Andrzej Małkowski”

Zadanie indywidualne na stopień lub zadanie zespołowe dla zastępu – spróbujcie zachęcić harcerczy, organizując zbiórkę poświęconą twórcy harcerstwa (do wykorzystania m.in. książka Aleksandra Kamińskiego „Andrzej Małkowski”) do zrobienia w harcówce gazetki ściennej o tej postaci. Pozwoli to młodym adeptom harcowania poznać początki harcerstwa, a ponadto może być okazją do sprawdzenia grupy w ǳiałaniu.

Wywiady „Dzielność i rzetelność”

Zadaniem harcerczy jest zebranie wśród znajomych, rodziców i kolegów opinii dotyczących tych dwóch cech charakteru. Czy ǳielność jest potrzebna? Jak ǳisiaj można być ǳielnym? Co to jest rzetelność? Na czym polega? Może to być zadanie do wykonania między dwiema zbiórkami poświęconymi tym tematom. Na zbiorce drugiej ǳielimy się spostrzeżeniami i zebranymi opiniami. Jako materiał do gawęd można wykorzystać opowiadanie *Narodzinny ǳielności* (bohaterem jest 11-letni Józus Bachleda, który poświęca się i zdobywa lekarstwa dla chorej siostrzyczki) lub *Błaga* (Franek – klasowy skarbnik – przyznał się do błędu i zrzekł się funkcji, bo nie udało mu się jej sumiennie spełniać). W III rozǳiale *Wielkiej gry* znajǳiemy opowieść o 13-letnim łączniku, który codziennie przez 6 godzin czekał na rozkazy dowódcy, wykazując się tym samym cierpliwością i rzetelnym taktowaniem powierzonych zadań.

Harcerski teatr „Historia Polski”

Zorganizujemy teatr? Wymaga to wiele pracy i nakładów (scenariusz, stroje, widownia), ale może być udanym sposobem na zadanie zespołowe. Poczytajcie *Antka Cwaniaka* i przekonajcie się, że nawet małe Antkowe zuchy inscenizowały legendy i wydarzenia historyczne. Dla harcerzy to nic trudnego – wszak w szkole poznają już początki historii państwa polskiego, zaczynają szukać, badać... Takie zadanie pomoże im w lepszym zrozumieniu historii i na pewno sprawi, że okaże się ona przyjazna i bliższa niż suche szkolne czytanki...

Olimpiada sportowa „O nagrodę fair play”

Drużynowy przybliży harcerzom zasady uczciwej gry. Można w ten sposób pokazać jak ważna jest zdrowa rywalizacja. Przyda się tu opowiadanie *Historia pewnego rekordu* (z książki *Narodziny dzielności*), w którym mały Pawełek bardzo uczciwie walczy na zawodach sportowych i docenia pracę całej grupy, która pomogła mu osiągnąć sukces. Taka zbiórka prowadząca mogłaby zapoczątkować sportowe współzawodnictwo w ramach olimpiady „O nagrodę fair play”. Harcerze w tym wieku bardzo chętnie rywalizują i „udzielają się” sportowo, więc dłaczego tego nie wykorzystać?

Bohaterowie „Kamieni na szaniec”

Dobry temat na obrzędowe ognisko lub kominiek z okazji rocznicy wybuchu II wojny światowej (1 września), powstania Szarych Szeregów (27 września), akcji pod Arsenałem (26 marca) lub innych rocznic związanych z Szarymi Szeregami. Warto mówić o bohaterach *Kamieni na szaniec*, pamiętając, że w gimnazjum harcerze będą tę książkę „przerabiać” jako lekturę szkolną. Dzięki takiej zbiorce mają szansę głębiej się zapoznać z tematem przed kolegami z klasy. Poza tym można zwrócić uwagę na przyjaźń, lojalność, a także trudne warunki, w jakich przyszło żyć chłopcom i dziewczętom w czasie II wojny światowej. Taka zbiórka może mieć różne formy, powinna być przeprowadzona z wykorzystaniem metod aktywizujących i dać do zrozumienia, że postacie bohaterów *Kamieni na szaniec* są bardzo ważne dla każdego harcerza i każdej harcerki.

„Dzielni w walce o Polskę” – bohaterowie czasów wojny w zmaganiach z samym sobą.

Propozycje dla harcerek starszych i harcerzy starszych

Na tym etapie rozwoju dużą rolę odgrywają takie zagadnienia, jak wierność ideałom, zaangażowanie społeczne, przyjaźń, poczucie wspólnoty z tzw. „grupą odniesienia” (z którą najsilniej się identyfikujemy). Wzrasta poziom refleksyjności, młodzi też dąży do autorefleksji i ocenia zachowania, przyjmując niektóre cechy bohaterów jako swoje własne. Buduje swój system wartości. Poszukuje...

Dobrze będzie przeprowadzić zbiórkę (lub cykl zbiorok – w zależności od pomysłów i potrzeb harcerzy) poświęconą „poważniejszym” zagadnieniom związanym z bohaterami książek Kamińskiego i ich losami.

Można na przykład ukazać dylematy, z jakimi borykali się bohaterowie czasów wojny (problem odpowiedzialności przed krajem, rodziną, samym sobą; problem walki za wszelką cenę, nawet za cenę ludzkiego życia; poświęcenie czy wygoda i unik itp.).

Pomocne mogą być następujące pomysły:

Ćwiczenie „W obliczu zagrożenia”

Zawiązcie oczy i spróbujcie wyobrazić sobie sytuację, kiedy tracicie dom, rodzinę, zostajecie wrzucony w wojenną zawieruchę... Czy moglibyście podjąć walkę z okupantem? Czy włączylibyście się do walki nawet za cenę własnego życia? Czy poświęciłbyście wszystko, co macie – książki, energię, czas i siły, aby dać wyraz swojej solidarności ze słabszymi? A jeśli spowodowałbyście tym zagrożenie dla najbliższych – rodziny, sympatii, przyjaciela? Jakie dylematy mogą towarzyszyć młodemu żołniewikowi, który podejmuje takie wyzwanie? Przeprowadźcie dyskusję, wymieńcie przykłady takich ludzi, których znacze z historii. Jak oceniacie ich postawę?

Spotkanie „Kamienie na szaniec”

Spróbujcie z Radą Drużyny dowiedzieć się, czy w waszej okolicy mieszka weteran z czasów II wojny światowej – może jest to członek Szarych Szeregów lub Armii Krajowej, ktoś, kto przeżył wojnę, walcząc o wolność ojczyzny. Niech opowie wam, jaka była rzeczywistość czasów wojny, jakie działania podejmował jego oddział itp. Niech będzie to okazja do refleksji harcerzy na temat służby w czasie wojny i wojennej rzeczywistości.

Bieg „Kamykowe postacie”

Zorganizujcie przy pomocy instruktorów szerepu lub hufca bieg harcerski, podczas którego harcerze będą mieli okazję poznać wybrane przez was postacie z książek „Kamyka”. Warto postawić tu na różnorodność form stosowanych do przedstawienia kolejnych bohaterów, wiadomości powinny być tak podane, aby harcerze zapamiętali z tej zbiórki najcenniejsze treści. Pomyslicie o historycznych strojach, sposobie oceny harcerzy i podsumowania biegu.

Film i dyskusja

Jest wiele filmów dokumentalnych i fabularnych, które warto pokazać harcerzom, aby przybliżyć im swoim harcerzom czasy II wojny światowej. Na szczególną uwagę zasługują m.in. *Rudy, Alek, Zośka* oraz *Akcja pod Arsenalem*. Możecie zorganizować dyskusję przeplataną wybranymi fragmentami filmu – harcerze będą mieli okazję lepiej poznać losy „Zośki”, „Rudego” i „Alka”, być może dostrzegą różnice między postaciami z książki „Kamyka” a postaciami filmowymi, ale przede wszystkim – będą mieli szansę oceny niektórych zachowań, dostrzeżenia dylematów, jakie towarzyszyły harcerzom-żołnierzom, wymienią swoje spostrzeżenia i nauczą się dyskutować o ważnych sprawach: tożsamości, wierności ideałom, odpowiedzialności za siebie i innych itp. Przed zbiórką organizatorzy (drużynowy lub zastęp) powinni się dobrze przygotować technicznie i merytorycznie!

Galeria postaci „Bronią się chłopczy spod Parasola”

Zadaniem każdego harcerza jest przygotowanie prezentacji wybranej wcześniej postaci z książki *Zoska i Parasol*. Forma prezentacji jest dowolna – wiersz, opowiadanie, obraz, słuchowisko, scenka pantomimiczna, zdjęcie z opisem lub piosenka... Na zbiorce każdy ma możliwość przedstawienia swojej postaci innym. Podsumujemy zbiorke, tworząc w harcówce galerię bohaterów; oceniamy nasze przygotowania. Należy zadbać o to, aby postacie się nie powtarzały (konsultacja z drużynowym przez zbiorke) lub aby te same postacie były przedstawione za pomocą różnych form.

Inscenizacja „Przyjaźń w konspiracji”

Jako harcerze starsi na pewno doceniacie już wartość przyjaźni... Lubicie też twórcze poszukiwania i ciekawe formy wyrazu. Spróbujcie – na podstawie wybranych przez zastępy fragmentów książek Kamińskiego – ułożyć scenariusz przedstawienia na temat znaczenia przyjaźni w życiu bohaterów tych opowiadań i powieści. Mogą to być „luźne” obrázky powiązane tylko wspólną myślą przewodnią lub inscenizacja na podstawie jednej wybranej książki, pokazująca wartość i znaczenie przyjaźni. Zaproście na swoje przedstawienie innych harcerzy z hufca. Może będzie to urozmaicenie zbiorke szerepu lub rajdu? Jeśli zachęćcie harcerzy do dyskusji i refleksji – osiągniecie podwójny sukces. Będzie to świetny sposób na podsumowanie waszych działań i wykorzystanie wiedzy nabytej podczas „historycznych” zbiorok. Podczas tych zbiorok warto pamiętać o „historycznych” sprawnościach i wymaganiach na stopnie harcerskie. Udział w przygotowaniu i przeprowadzeniu zbiorke to świetna okazja do nabywania nowych umiejętności!

Dalej... wciąż dalej przed siebie... – wiedza, refleksja, praca nad sobą. Propozycje dla wędrowniczek i wędrowników

O tematyce zbiorok powinna zdecydować cała drużyna. Samorządność, demokratyczne głosowanie i twórcza dyskusja pozwolą na zapewnienie wędrownikom (takiej nazwy używamy od września 2003 r.) udziału w zbiorkach, które będą odpowiadały na ich potrzeby. Zgodnie z wędrowniczą dewizą: „Wydź w świat – pomysł – działania” zbiorke i zadania powinny być nastawione na takie właśnie działanie – dla siebie i innych. Wędrowniczkom i wędrownikom proponujemy przygotowanie następujących przedsięwzięć:

Poznać samego siebie – jak ćwiczyć swój charakter?

Czy wiesz, że Andrzej Matkowski przegrał pieniądze we włoskim kasynie? Czy słyszałeś o jego powrocie do ojczyzny, spotkaniach, ludziach i podejmowanych pracach? Czy wiesz, ile wysiłku włożył w pracę nad sobą? O której wstawał, aby uczyć się wciąż więcej i więcej? Na podstawie opowiadań z *Narodzin dzielności*, a także książki *Andrzej Matkowski* możecie opracować przeróżne zadania: zorganizujcie zbiorke z gościami – niech to będzie psycholog, pedagog lub zaprzyjaźniony terapeuta, który porozmawia z wami o problemach związanych z określeniem własnej tożsamości, pomoże w odpowiadzi na nurtujące was pytania. Może opra-

uciecie dla młodszych harcerzy poradnik zawierający zestaw prostych ćwiczeń pozwalających walczyć ze słabościami? Może napiszecie artykuł o tym, jak założyciel polskiego skautingu radził sobie z nimi? Takie zadania pomogą wam lepiej poznać własny charakter i znaleźć odpowiedzi na wiele pytań.

„Drogi samorozwoju” – jak kształtować siebie i swoje otoczenie?

Zorganizujcie wspólnie z Urzędem Pracy lub specjalistą z wybranej dziedziny warsztaty, w których wezmą udział nie tylko wędrownicy, ale również młodzież niezrzeszona. Na podstawie rozdziału *Samokształcenie z Wielkiej gry* – oczywiście odpowiednio zmodyfikowanego i dostosowanego do nowoczesnych technik – można skłonić młodzież do refleksji nad swoim dalszym rozwojem, nad planowaniem ścieżki kariery itp. Dobrym ćwiczeniem będzie stworzenie np. planu samorozwoju czy nawet prywatnego biznes planu. Może to być przyczynek do rozmowy o przyszłej pracy i o tym, w jakim stopniu możemy mieć wpływ na swoje dalsze życie. Za przykład samodzielności może posłużyć także bohater opowiadania *Student (Narodziny dzielności)*. Zorganizowanie takich warsztatów dla innych to doskonały przejaw służby i odpowiedzi na potrzeby środowiska...

„Pięknie żyć...” – co to znaczy dzisiaj?

Bohaterów wojny opisywanych przez „Kamykę” znacznie doskonale ze swoich pierwszych zbiorów, z filmów i szkolnej lektury. Ale spróbujcie potraktować ten temat nieco szerzej: Kamiński pisze o nich, że byli to ludzie, którzy umieli „pięknie umierać, ale i pięknie żyć...”. Co oznaczają dzisiaj te słowa dla was, dla waszych rodziców, rówieśników, rodzeństwa? Czy są nadal aktualne? Czy zgadzacie się ze słowami autora, że „bohaterstwo codziennego życia jest tak samo wspaniałe jak bohaterstwo walki”? Czy dziś młodzież wie, co to znaczy braterstwo i służba? Dobrym pomysłem może okazać się wieczornica lub sąd nad poglądem.

„Ludzie-rośliny i ludzie-orły” – harcerstwo jako styl życia

Co powiecie na zorganizowanie sejmiku dla wędrowników z waszego środowiska? Treść VI rozdziału *Wielkiej gry* mówi nam o dwóch zasadniczych rodzajach podejścia do życia: wegetacja jak roślina lub szybwanie jak orzeł... Zwolennicy pierwszego nie mają na nic ochoty i zasztywniają się w swoich ciasnych mieszkanach. Ludzie-orły wciąż chcą poznawać coś nowego, garną się do wiedzy o świecie i nie żądają energii i czasu na robienie wielkich rzeczy. Niech to będzie motto przewodnie waszych rozmyślań i dyskusji. Może dotrzecie do materiałów konferencji, która odbyła się na Świątówym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Gnieźnie, gdzie harcerstwo zostało przedstawione jako styl życia – zbliżony do tego drugiego modelu. Wróćcie do gawęd druha Stefana Mirowskiego, zaproście jakąś znaną harcerską osobistość; spróbujcie znaleźć pozytywne i negatywne strony „zharcerzenia”. Przedstawcie wyniki waszych dyskusji na łamach „Czuwaj”.

Wśród wędrowników można znaleźć osoby, które planują zdobywanie stopni instruktorskich. Należy im to umożliwić i pamiętać o zadaniach zawartych w ich próbach podczas planowania, przygotowywania i prowadzenia kolejnych zbiorów. A może zmodyfikujecie powyższe propozycje tak, żeby zdobyć któryś ze znaków służby (np. pamięci, przyjaźni?). Rozzejrzyjcie się... pomyślcie... działajcie! Tylko to sprawi, że będziecie „orłami”!

ALEKSANDER KAMIŃSKI (1903–1978)

Aleksander Kamiński urodził się 28 stycznia 1903 r. w Warszawie. Kiedy był jeszcze małym dzieckiem, przeprowadził się z rodzicami do Kijowa. W 1911 r. zmarł ojciec Olka, aptekarz. Sytuacja materialna rodziny stała się bardzo trudna. Matka nie była w stanie dorywczyzmi pracami zarobić na utrzymanie swoje i syna. Już jako dwunastoletek rozpoczął więc Olek pracę zarobkową. W 1915 r. przewał naukę w rosyjskiej szkole elementarnej i został gońcem w banku. Wkrótce awansował nawet na urzędnika – przepisywał na maszynie bankową korespondencję.

„Oczeń umnyj i sposobnyj malczyk” – stwierdził dyrektor banku, dając mu awans na pisarza. Była to pierwsza z przychylnych opinii, na które zasłużył sobie „Kamyk”. (A. Korsak)

W 1916 roku, w poszukiwaniu lepszych warunków życiowych, Aleksander wyruszył z matką do Humania. Po drodze, podczas podróży koleją – nie wiadomo dokładnie, w jakich okolicznościach – Olek i jego mama stracili ze sobą kontakt, najprawdopodobniej rozłączyli się w wyniku fatalnej pomyłki (być może pani Kamińska wsiadła do innego pociągu, jadącego na Kaukaz). Dziś trudno sobie wyobrazić taką sytuację, ale wtedy wojna i rewolucja uniemożliwiły kontakt Olka z matką na kilka lat.

Olek dotarł do Humania sam. Zamieszkał u wuja, dalej zarabiał na swoje utrzymanie pracą w banku – i uczył się. Kiedy po rewolucji październikowej powstało w Humaniu polskie gimnazjum, został uczniem IV klasy tej szkoły.

Otóż w Humaniu, mieście powiatowym ongiś należącym do Polski, jak i w całym powiecie mieszkało kilka tysięcy Polaków, w znacznym stopniu właściciele większych posiadłości ziemskich oraz inteligencji technicznej i przedstawicieli wolnych zawodów. W mieście duży wpływ na młodzież polską wywierały kółka samokształceniowe, działające pod nazwą Korporacji Młodzieży Uczniowskiej. Korporacja skupiała młodzież pragnącą uczyć się języka polskiego i historii Polski, kultuwującą idee niepodległości kraju i służby dla niego. Na gruncie korporacji zaczął szereg się ruch harcerski, aby z kolei we własnych drużynach i zastępach prowadzić działalność samokształceniową. Po rewolucji październikowej korporacje zaczęły się przekształcać w szkoły polskie, tak też w roku 1918 czy 1919 powstało w Humaniu gimnazjum. (W. Okoń)

Początkowo nauka sprawiała mu duże trudności. Nowy alfabet mu się mylił. Nauczycielka matematyki złościła się, że Olek nie zna polskich liczb. Jednak „Kamyk” był twardy i inteligentny. Po prostu przestał głośno liczyć, a zaczął po cichu. Tylko jego najbliżsi wiedzieli, że używając tabliczki mnożenia, do końca życia liczył w języku rosyjskim. (A. Korsak)

Nielatwe było życie kilkunastoletniego Olka. W 1920 roku zginął wuj, u którego mieszkał. To musiał być dla chłopca straszliwy szok – wuja zamordowali żołnierze podczas toczącej się wojny domowej. Olek został zupełnie sam. Trafił na pewien czas do ochrony (domu dla polskich sierot), a wreszcie zamieszkał u swego harcerskiego zwierzchnika Oskara Zawrockiego. Oskar był hufcowym w Humaniu. Olek należał

do I Humanńskiej Drużyny Harcerzy im. Tadeusza Kościuszki, wkrótce został jej drużynowym. Przyjaźń Aleksandra Kamińskiego i Oskara Żawrockiego przetrwała długie lata.

W tych ciężkich czasach znalazł przyjacielską pomoc w harcerstwie i gimnazjalnym kole samokształcenia młodzieży polskiej. (...) Już wtedy „Kamyk” posiadał ogromny dar zjednywania ludzi. Niektórzy twierdzili, że był niezwykle przystojny. Nie był wysoki. Nie umiał bylować po salonach. To jego cechy charakteru robiły go pięknym. Jego mądrość, dobroć, bezinteresowność, uczynność, urok osobisty, humor, pracowitość, życzliwość dla wszystkich, rzetelność, skromność – powodowały, że miał wokoło mnóstwo przyjaciół. (A. Korsak)

Niezbyt długo po rewolucji harcerstwo cieszyło się w Humananiu swobodą działania. Wkrótce władze bolszewickie zaczęły stosować represje wobec skautingu polskiego. Rozwiązały wszystkie skautowe organizacje narodowe – polską, ukraińską, rosyjską i żydowską.

Wiosną 1920 roku ofensywa wojsk polskich pod wodzą Józefa Piłsudskiego zbliżała się do Kijowa i Humania, przejściowo Kijów nawet został zdobyty. Harcerstwo przeszło do konspiracji, Kamiński zajął się prowadzeniem zastępu skupiającego kadre harcerską, został też kierownikiem obozu roboczego średniej szkoły polskiej i zaopatrywał w opał szkołę oraz bursy polskie w Humaniu. Jesienią 1920 roku zorganizował jeszcze tajny związek uczniów i uczennic szkoły polskiej w Humaniu i nawet w czasie świąt Bożego Narodzenia urządził jego „popis”. (W. Okoń)

Wielu Polaków wyjeżdżało z Humania do wolnego kraju. W 1921 r. wyruszył do Polski Olek Kamiński. Zamieszkał w Pruszkowie, w bursie przeznaczonej dla młodzieży osieroconej podczas wojny. W Pruszkowie był już od pewnego czasu Oskar Żawrocki, zorganizował tu hufliec i pomógł Kamińskiemu włączyć się do pracy harcerskiej. Olek został wkrótce drużynowym i zastępcą komendanta pruszkowskiego huflca.

Zaczął się wędrówki po kraju. Kamiński wziął udział w wycieczce do Wilna i okolic. W pamiętniku swoim zapisał: „Ostra Brama. Byliśmy właśnie na nabożeństwie. Cicho marzę o Bogu”. Po Wilnie przyszała pora na Kraków, gdzie znowu czekały go silne wzruszenia. Dotarł również do Pivnicznej, aby wziąć udział w Związkowym Kursie Instruktorskim, gdzie jednak spotkało go rozczarowanie. Oto on, działacz harcerski i ongiś drużynowy, tu został zwykłym szeregowym, podczas gdy jego kolega szkolny, „Podolski „szeregowiec” z Humania, objął pierwszy zastęp. Kiedy jednak przezwyciężył zawód, w pamiętniku napisał: „Zdobędę ćwika, zdobędę harcerza orlego. Muszą mnie zauważyć. A wolę swoją wykuję, zmuszę się do bezwzględnej pracowitości i karności! Zduszę ambicję, przerobię siebie na ideał harcerza!”. (W. Okoń)

Kamiński ukończył gimnazjum i rozpoczął studia na Uniwersytecie Warszawskim. Studiował historię z dodatkowym przedmiotem – archeologią. Pracował też w pruszkowskiej bursie jako wychowawca.

Dokonał tego wszystkiego dzięki szczegółowemu planowaniu swoich poczynań i sprawnej organizacji pracy. Sprawą istotną stało się dlań samodoskonalenie w połączeniu z samokrytycyzmem oraz wyznaczenie sobie „jasnego celu”. (...) Jednym z narzędzi pracy samowychowawczej (...) była tak zwana tabliczka Franklina, popularna w owych czasach, gdy doskonaleniu charakteru młodzież poświęcała tyle uwagi, a pracow-

nicy naukowi tyle książek. Na tej prostej tabliczce zaznaczało się codziennie, jakie zadania zostały wykonane, a jakie nie. (W. Okoń)

Oskar Żawrocki utatwił „Kamykowi” pracę wychowawcy w Bursie Rady Głównej Opiekuńczej dla dzieci bezdomnych i opuszczonych w Pruszkowie. Wiek podopiecznych wynosił od 7 do 18 lat, a więc najstarsi byli prawie rówieśnikami „Kamyka”.

Nic dziwnego, że „pan wychowawca” czuł się jednym z nich, a również i oni uważali go za swego druha. Zaczął przeprowadzać eksperymenty wychowawcze. „Kamyk” wprowadził do bursy system wychowania harcerskiego. Każda sypialnia stanowiła osobny zastęp. Później zorganizowano również drużyny instruktorską wychowawców. (A. Korsak)

W 1924 r. „Kamyk” został mianowany podharcmistrzem (po zmianie stopni w 1927 roku jego nominacja oznaczała stopień harcmistrza) – należał zatem do grona starszego harcerskiej. Zajmował się kształceniem drużynowych, prowadził hufiec harcerski, obejmujący młodzież z miejscowości podwarszawskich i kierował pracą drużyn pruszkowskich.

W 1928 r. Aleksander Kamiński został komendantem Mazowieckiej Chorągwi Harcerzy. Publikował swoje harcerskie artykuły i felietony w „Na tropie”, „Płomyku”, „Iskrach” i „Harcmistrze”.

W 1928 roku ukończył studia. Napisał pracę magisterską o Jądzwingach, plemieniu, które zamieszkiwało do XIII wieku tereny między Polską a Litwą. Pracował przez jakiś czas jako nauczyciel historii, ale wkrótce powrócił do pracy w bursie. Został kierownikiem bursy dla młodzieży szkół zawodowych przy ul. Młocin-skiej w Warszawie. Po latach z dumą pisał: „Zawodem moim było wychowawstwo”.

Pan magister siadał dalej z wychowankami na schodach, tak gestykułował i opowiadał im tak pasjonujące historie, że nawet największe drapichrusty zamieniały się w słuch. O raju, rajju, Bambajul Jednakże „Kamyk” pragnął swoje oddziaływanie rozszerzyć na większe grupy młodzieży. Zaczął swoje artykuły pisać do „Płomyczka” i „Iskier”, podpisując je „Bambaju”. Zrodziła się wtedy idea zuchowa. W Anglii dla najmłodszych zorganizowano skautowy ruch „wilczał”. Nawiazywano w nim do Kiplinga i do egzotyki kolonialnej. Wśród polskich dzieci te metody nie chciały się przyjmować. Kamyk zaczął wprowadzać zabawę w dorosłych, których maluchy znały na co dzień: w listonosza, lotnika, sprzedawcę... (A. Korsak)

Koniec studiów to zarazem zakończenie nieco przedłużonego okresu młodości. Kamiński, rozmiłowany w historii, zapalony do pracy harcerskiej z dziećmi i młodzieżą, pełen wysokich ambicji, popartych rzetelną pracą nad sobą – stanął wobec konieczności wyboru dalszej drogi życia. Zakończenie studiów zbiegło się jednocześnie ze śmiercią matki, którą, po jej przyjeździe z Rosji, przez pięć lat opiekował się, a która wymagała stałej pomocy i pielęgnacji w chrobie. (W. Okoń)

Po studiach Kamiński powołany został do służby wojskowej. Odbynał ją w Grudziądzu. W kwietniu 1930 r. przeziębił się na ćwiczeniach i zachorował na zapalenie płuc. To był początek choroby, która nekata go później przez całe życie. Został zwolniony z wojska jako niezdolny do służby, podjął leczenie, po którym

szybko wrócił do pracy harcerskiej. W 1931 r. kierował referatem drużyn mniejszości narodowych w Głównej Kwaterze Harcerzy. Uczestniczył także w tworzeniu w Głównej Kwaterze wydziału zachowowego. Wtedy właśnie dojrzewiała jego koncepcja pracy harcerskiej z najmłodszymi chłopcami – zamiast zabaw wilczą w egzotyczne zwierzęta i fabuły jak z *Księgi dżungli* – zabawa w Słowian, legendy, baśnie, postacie i zawody znane polskim dzieciom.

W 1930 r. Aleksander Kamiński ożenił się z koleżanką ze studiów i instruktorką Głównej Kwatery Harcerz, harcmistrzynią Janiną Sokółowską. Wiosną 1932 roku, kiedy choroba płuc przybrała na sile, dla ratowania zdrowia Kamiński zamieszkał w Zakopanem.

Zawarty w roku 1930 związek małżeński z Janiną Sokółowską był wyjątkowo udany. Młody parę połączyła nie tylko miłość trwająca całe przez całe życie, lecz także zainteresowania: historią i harcerstwem. Janina Kamińska była instruktorką harcerską i późniejszym profesorem historii w Uniwersytecie Łódzkim. (W. Okoń)

W maju 1932 roku urodziła się córeczka Ewa, wnosząc nadzieję w zboleiałe serce i słońce do domu. Wyjechali do Zakopanego. Tu często spotykali się z doktor Jadwigą Zienkiewicz – instruktorką harcerską, która utworzyła Tatrzańskie Gniazdo dla harcerzy chorych na gruźlicę. Aby ochronić dziecko, mieszkali obok siebie. Nawet w czasie spacerów do Doliny Kościeliskiej szli oddaleni o parę kroków. Oczywiście „Kamyk” nie próżnował. Pisał artykuły do „Iskier”, przygotowywał materiały do pierwszego wydania *Antka Cwaniaka*. Napisał monografię o pułkowniku Lisie-Kuli. (A. Korsak)

W Zakopanem stan zdrowia Kamińskiego poprawił się na tyle, że mógł on przyjąć propozycję kierowania szkołą Instruktorów Zachowych w Nierodzimiu.

Przewodniczący Michał Grażyński nie chciał słyszeć o nikim innym.

– Jeśli Kamiński jest chory, to leżąc na werandzie będzie dowodził. (A. Korsak)

Pracę w Nierodzimiu podjął Kamiński w 1933 r. Z Nierodzimia kierował również Wydziałem Zachowym Głównej Kwatery Harcerzy. Praca szkoły wyglądała w ten sposób, że odbywały się tu kolonie dla dzieci w wieku zachowowym i kursy instruktorów zachowych, których uczestnicy zajęcia praktyczne odbywali z dziećmi przebywającymi na kolonii.

W jego otoczeniu panowała atmosfera braterstwa, życzliwości, zaufania i przyjaźni, w której wszyscy czuliśmy się dobrze. Lubili kwiaty, które, jak mówił, stwarzają radosny nastrój i pogodę w całym otoczeniu. Był tytanem pracy i wzorem pracowitości. Prowadził zajęcia z kusaniami, czytał, pisał. Tworzył wtedy *Książkę wodza zachów* i *Krag rady*, pisywał artykuły do prasy harcerskiej, organizował spotkania, konferencje, dyskusje itp. Często uczestniczył w kminikach zachowych i przeprowadzał praktyczną realizację swoich nowych pomysłów gier i zabaw.

Zaraz na początku mojego pobytu w Nierodzimiu hospitował osobście moją zbiorkę z zuchami (...), traktując ją jako element doświadczalny w metodyce prowadzenia zajęć zachowych. Aby mnie nie peszyć, zastrzegł się, że wierzy, iż jestem dobrym wodzem zachowym, ale chodzi mi o budowę zbiorki i układ

metodyczny jej elementów, ponieważ za kilka dni miałem prowadzić pokazowe zbiórki dla przybywających nauczycieli-kursantów. (...) Odczuwałem trepe: był to mój pierwszy występ przed samym twórcą ruchu zachowego w Polsce. Była to zbiórka z cyklu sprawnościowego „kolejarza”. (...) Druh Kamiński pochwalili przebieg zbiórki, zastrzegł tylko, że w zbiórce musi być więcej dynamiki, przygoda i jakaś „awantura” podobać się zuchom.

Pewnego razu po zajęciach zauważył nieporządek w „zbrojowni” i „majsterkowni”. Poprosił mnie do siebie i rzekł: „Druhu Steffku, czy na zbiórce „giemków” wyginęli wszyscy rycerze? Bo stan pomieszczeń zdaje się świadczyć, że nikt żywy po zbiórce nie został”. Zawstydzilem się bardzo i odgadł niezwykle uważnie dbałem o wzorowy porządek w tych pomieszczeniach. Był to znów wzór dla mnie, jak przełożony rozmawia z podwładnymi. (S. Grobelny)

Podczas pracy w Nierodzimiu Kamiński podjął pierwsze próby stosowania metody zachowej w nauczaniu szkolnym.

Dla kontynuacji eksperymentu przydzielono klasy początkowe szkoły powszechnej w Mikołowie. Klasy te liczyły około 50 dzieci ze środowisk bezrobotnej biedoty, niedożywionych, źle ubranych i źle się uczących. Zastosowany w nich system zachowy, oparty na pracy w grupach liczących 4–6 dzieci, służył organizacji zadań dydaktyczno-wychowawczych. Rozpoczęły w 1935 roku eksperyment trwało do wybuchu wojny, przy czym stopniowo obejmował coraz wyższe klasy szkoły powszechnej. Eksperyment spotkał się z pozytywną oceną: klasy eksperymentalne uzyskały znacznie lepsze od klas kontrolnych wyniki, dzieci opanowały w nich „techniki pracy umysłowej” i nauczyły się lepiej pracować. Wielka szkoda, że wojna przerwała eksperyment w połowie drogi. (W. Okoń)

Po latach wyniki eksperymentu prowadzonego w Mikołowie „Kamyk” przedstawił w książce *Nauczenie i wychowanie metodą harcerską* (1948).

W 1935 roku na polecenie władz harcerskich Kamiński przystąpił do organizowania Szkoły Instruktorskiej w Górkach Wielkich pod Skoczowem. Stworzył tu ośrodek kształtujący starszyzną harcerską. W Górkach kształcili się harcmistrzów i podharcmistrzów, odbywały się konferencje i kursy drużynowych.

Aleksander Kamiński na czele szkoły instruktorskiej w Górkach Wielkich na Śląsku, żył z nimi tak bardzo, że w czasie okupacji przed napisaniem najpiękniejszej książki swego życia przybrał pseudonim „Górrecki” – to było zrozumienie i wyzucie, że tu, a nie w żadnych sztabach organizacyjnych jest decydujący punkt zwrotnikowy harcerstwa. (S. Broniewski)

We wrześniu 1939 r. Kamiński zorganizował ewakuację pracowników szkoły w Górkach Wielkich. Sam pozostał w ośrodku do ostatniej chwili i dotarł do Warszawy na rowerze.

Został członkiem kierownictwa Wojennego Pogotowia Harcerzy, potem na pewien czas wszedł w skład Głównej Kwatery Szarych Szeregów (obok Juliusza Dąbrowskiego, Floriana Marciniaka, Lecho-śława Domańskiego).

Gdy wybuchła wojna, Aleksander Kamiński był jednym z pierwszych, którzy współtworzyli organizację konspiracyjnego harcerstwa – Szare Szeregi. Ale zajął wśród tych współtwórców pozycję szczególną. Na czele organizacji stanął człowiek metody, człowiek o wielkich wymiarach charakteru i umyślu, Florian Marciniak. Jemu to, posiadającemu na początku stosunkowo jeszcze mało znajomości, nieodzownych przy organizowaniu konspiracyjnej pracy w terenie – dał Kamiński do dyspozycji wartość na owe czasy bezcenną: kredyt zaufania, jaki sam posiadał w terenie. Nie trzeba chyba dodawać, z jakim wielkim łączyło się to ryzykiem osobistym, właśnie w konspiracji. A gdy minął czas pierwszego montażu organizacyjnego, wycofał się Kamiński na nieformalną pozycję doradcy, nienarzucającego się, ale zawsze gotowego do pomocy; tak było już do końca konspiracji i bardzo trudno dziś stwierdzić, na dnie których osiągnąć Szarych Szeregów jest właśnie dobra, trafna i precyzyjna rada Kamińskiego. W dyskrekcji tego doradztwa kryje się jego wielkość. (S. Broniewski)

Już w październiku 1939 r. Kamiński znalazł się w szeregach Służby Zwycięstwu Polski, z czasem przekształconej w Armię Krajową. Podjął się niezwykle ważnego i trudnego zadania – został naczelnym redaktorem „Biuletynu Informacyjnego”, najważniejszego czasopisma podziemnej Polski.

Zaczął się konspiracja. „Kamyk” mieszkał przy ul. Hankego, Kaniowskiej, Madalińskiego i w Piastowie – jako Kędzierski, Kazmierczak, Kapliński, Dąbrowski.

Był on pedagogiem i myślał o wychowawczym oddziaływaniu na społeczeństwo. Tylko Polacy ufnii w zwycięstwo potrafią pokonać hitleryzm – mawiał „Kamyk”. Nie mam zdrowia, aby być komandosem, ale posiadam broń, która czasem może być niebezpieczniejsza niż dynamit – jest nią słowo pisane. Posiada ono wszelkie cechy energii: światła, ciepła, elektryczności... Ta broń obudzi chęć przetrwania, wnieście otuchę dla wątpiących, zagrzeje naród do oporu, pociągnie do walki zbrojnej z okupantem. (A. Korsak)

„Biuletyn Informacyjny” Kamiński redagował od listopada 1939 r. do ostatnich dni Powstania Warszawskiego. Najpierw „Biuletyn” wychodził w nakładzie kilkudziesięciu egzemplarzy, w Powstaniu stał się dziennikiem, wydawanym w nakładzie kilkudziesięciu tysięcy egzemplarzy. Od 1941 r. Kamiński był szefem Biura Informacji i Propagandy Okręgu Stołecznego Armii Krajowej. W 1941 r. zorganizował Organizację Małego Sabotażu „Wawer” i kierował nią do wybuchu Powstania.

Jak wiadomo, zadaniem „Wawra” była propaganda uliczna (napisy na murach, afisze, ulotki itp.) oraz mały sabotaż nekający okupanta i jego konfidentów (rozbijanie szyb, gazowanie lokali). W czasie pełnego rozwoju organizacja dzieliła się na 5 okręgów i 16 obwodów skupiających około pół tysiąca młodzieży i dorosłych. (...) Jednakże Kamiński nie byłby Kamińskim, gdyby nie wprowadził elementów wychowawczych do pracy. Wyrabianie rzetelności, koleżeńskości, punktualności, bezinteresowności, lojalności – obowiązywało wszystkich, łącznie z Komendą Główną „Wawra”. (A. Korsak)

W czasie okupacji „Kamyk” napisał swoją najśmieszniejszą powieść Kamienie na szaniec. Jej pierwsze wydanie ukazało się w 1943 r.

Nazwał początkowo swoją opowieść *Życie i śmierć* i trzeba było wielkiego wysiłku, żeby go do tytułu *Kamienie na szaniec* przekonać. W lipcu 1943 roku „Kamyk” przekazał maszynopis do przeczytania Janowi [Rosmanowi], Tadeuszowi [Zawadzkiemu] i jego kolegom. Tekst nie był tylko dokumentem – „Kamyk” uważał, że jako autor i wychowawca ma prawo podkreślać w sylwetkach swoich bohaterów te cechy, które uważał za najważniejsze. Nie oznaczało to oczywiście zmieniania faktów. Sam „Kamyk” napisał: „Opowiadanie niniejsze jest we wszystkich szczegółach oparte na rzeczywistych faktach; jest dokumentem, któremu nadano formę opowiadania”. (A. Zawadzka)

Po upadku Powstania Warszawskiego Kamiński dotarł do żony i córki przebywających w Skierniewicach. Tam zetknął się z wybitnym pedagogiem, profesorem Heleną Radlińską. W maju 1945 r. rozpoczął pracę w Łodzi jako asystent Radlińskiej w Katedrze Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego. Współpracował również z innym wybitnym pedagogiem, profesorem Sergiuszem Hessemem.

Gdy wśród męki trudnych decyzji rozdziło się w latach 1945–1946 nowe życie, Aleksander Kamiński zgłosił się do nowo tworzonego Związku Harcerstwa Polskiego, został powołany na jego wiceprzewodniczącego, stając się dla wielu busolą wskazującą, jak należy postąpić. Dzięki tej jego decyzji ZHP odrodził się z rozmachem i mimo że przyszyły trudne dni, te pierwsze lata żywiołowego, wyczekiwanego przez okres wojny rozwoju, stały się podwaliną wszystkiego, co działo się potem, aż po dzień dzisiejszy. (S. Broniewski)

W latach 1945–1948 Kamiński był wiceprzewodniczącym Związku Harcerstwa Polskiego. W 1947 roku został zaatakowany – za rzekomo reakcyjne poglądy na temat harcerstwa – przez ówczesnego ministra oświaty. Wyłączono go z aktywnego udziału we władzach ZHP. W 1948 r. formalnie zwolniono go z funkcji wiceprzewodniczącego ZHP, a działacze ZMP określili go jako „reakcyjne ideało harcerstwa”. Został pozbawiony stopnia inżynierskiego i usunięty z ZHP.

W 1950 r. został zwolniony z Uniwersytetu Łódzkiego. Przebywał na rencie, wrócił do prac historycznych – zajął się znów Jadźwingami.

Panowanie stalinizmu w Polsce przyniosło Kamińskiemu wiele gorzkich doświadczeń. Jako człowieka ideowego, stosującego w walce z reżimem głęboko przemyślaną strategię, zaczęły go spotykać ukryte i jawne prześladowania. Zachorował poważnie i po operacji z trudem wracał do zdrowia. Wreszcie pod naciskiem władz partyjnych został wyrzucony z pracy w Uniwersytecie Łódzkim, w tym też czasie rozwiązano ZHP. Oderwany od pedagogiki i harcerstwa musiał szukać nowego terenu pracy. (W. Okoń)

W 1957 r. wrócił do tematyki pedagogicznej. Zajął się badaniami nad historią związków młodzieży, a także problemem samorządu i spółdzielczości uczniowskiej. W 1959 r. habilitował się w oparciu o pracę *Prehistoria polskich związków młodzieży*.

Ostatnie lata to wielkie podsumowanie. Lecz podsumowanie szczególne, które nie tylko korzysta z doświadczeń przeszłości, lecz ponadto tworzy. Swoje przebogate doświadczenie życiowe działacza młodzieżowego i wychowawcy wzbogaca teraz Aleksander Kamiński badaniami związków i ruchów mło-

dzieży dawniejszych czasów, tworzy teorie związków młodzieży, teorie grup będących „drożdżami” w społeczeństwie. (S. Broniewski)

W 1956 roku Kamiński uczestniczył w rozmowach na temat sytuacji w harcerstwie i możliwości reaktywowania ZHP. W grudniu odbył spotkanie z 25 wybitnymi instruktorami przedwojennego ZHP. Udał się z nimi na naradę działaczy harcerskich, która przekształciła się w Ogólnopolski Zjazd Działaczy Harcerskich w Łodzi. Wybrano go w skład Naczelnej Rady Harcerskiej, został jej przewodniczącym.

Jeszcze raz w końcu 1956 roku, wśród przełomowych dni stanął Aleksander Kamiński w szeregu. Pomimo że brak zdrowia ciążył mu już bardzo, mimo że posterunek, na którym miał stanąć, obiecywał tylko napięcia i przykrości – zdecydował się zostać przewodniczącym Naczelnej Rady Harcerskiej. Rozumiał, że jak przed dziesięciu laty, tak i teraz jego osoba będzie dla wielu równoznaczna ze stwierdzeniem: to jest harcerstwo... (S. Broniewski)

Wydarzenia październikowe 1956 r. przyniosły odnowę i nadzieję na demokratyczne przemiany w kraju. Istotnie, Związkowi Harcerstwa Polskiego przywrócono prawo do egzystencji. Na stanowisku przewodniczącego NRH Kamiński funkcjonował jednak niepełna półtora roku. Ustąpił pod naciskiem sił, które zmierzały do podporządkowania ideologicznego ZHP Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Pod koniec lat pięćdziesiątych Aleksander Kamiński powrócił do pracy na Uniwersytecie Łódzkim. Wkrótce objął reaktywowaną katedrę pedagogiki społecznej. Jednak aż do marca 1969 r. musiał czekać na tytuł profesora.

Aleksander Kamiński zmarł 15 marca 1978 r. Jego grób znajduje się w Warszawie, w kwaterze Szarych Szeregów na Powązkach.

Zamieszczone w tekście cytaty pochodzą z:

- S. Broniewski, *Wstęp* [w:] A. Kamiński, A. Wasilewski, *Józef Grzesiak „Czarny”*, Warszawa 1989.
- S. Grobelny, *Fragment wspomnień o druhu harcmistrza Aleksandra Kamińskiego* [w:] *O druhu Aleksandra Kamińskiego*, Warszawa 1982.
- A. Korsak, *Wspomnienie* [w:] *O druhu Aleksandrze Kamińskim*, Warszawa 1982.
- W. Okoń, *Aleksander Kamiński – pedagog praktycznego humanizmu* [w:] W. Okoń, *Wizerunki sławnych pedagogów polskich*, Warszawa 1993.
- Zawadzka, *O Aleksandrze Kamińskim „Kamyku”*, Warszawa 2001.

HARCERSKIE KSIĄŻKI „KAMYKA”

Aleksander Kamiński jest autorem wielu książek, które można nazwać „harcerskimi”. Do niektórych z nich odwołują się propozycje zadań przedstawione wcześniej. Warto po nie sięgnąć. To one – pośrednio – najwięcej mówią o ich autorze, o wartościach, jakim hołdował i jakie chciał przekazać młodym, o harcerstwie, jakie tworzył i o ludziach, których cenil...

O tym, że wiele książek „Kamyka” cieszy się od lat dużą popularnością, świadczą ich liczne wydania.

Antek Cwaniak. Książka o zuchach

Tytułowy bohater tej książki to kilkunastoletni chłopak, który został zuchowym wodzem. Jest niezmiernie pomysłowy i obdarzony niezwykłą intuicją wychowawczą. Dzięki temu lepiej niż starsi wychowawcy rozumie swoje zuchy, potrafi wymyślić im zabawy, a przygotowywane przez niego zbiórki spełniają cele wychowawcze i są zarazem niezwykłą przygodą. Historia Antka Cwankiewicza i jego zuchów została tak przedstawiona, że wprowadza w treść oraz metodę zbioriek i zabaw zuchowych. Chociaż akcja książki rozgrywa się przeszło siedemdziesiąt lat temu – i dziś może być kopalnią pomysłów. Kolejne wydania:

- Katowice 1932, „Na Tropie”,
- Katowice 1935, „Na Tropie”,
- Chicago 1945, Rada Polonii Amerykańskiej,
- Niemcy 1947, Komenda Główna ZHP w Niemczech,
- Warszawa 1947, HBW,
- Katowice 1957, „Śląsk”,
- Warszawa 1983, MAW,
- Katowice 1984, „Śląsk”,
- Warszawa 1984, MAW,
- Warszawa 1998, Wyd. „Drogowskazy” i Wyd. „Trifolium”,
- Warszawa 2000, „Nasza Księgarnia”,
- Warszawa 2001, „Nasza Księgarnia”.

Książka wodza zuchów (Książka drużynowego zuchów)

Drużyna z kolei w trylogii zuchowej, zawiera mnóstwo ćwiczeń, zabaw i praktycznych podpowiedzi metodycznych potrzebnych do prowadzenia gromady zuchowej: jak pozyskać zuchy, jak prowadzić zbiórki, jak zorganizować kolonię zuchową. Miała służyć pomocą drużynowemu zuchów w układaniu zbioriek w lecie i w zimie, w izbie i w lesie, w mieście i na kolonii. Kolejne wydania:

- Katowice 1933, „Na Tropie”,
- Katowice 1936, „Na Tropie”,
- Londyn 1942, MWRiOP,
- Palestyna 1943, Sekcja Wydawnicza Dowództwa Bazy i Etapów Armii Polskiej na Wschodzie,
- Warszawa 1946, „Godziemba”,
- Warszawa 1957, MON,
- Londyn 1972, Polska Fundacja Kulturalna w Londynie, Naczelnictwo ZHP,
- Katowice 1984, „Śląsk”,
- Warszawa 1997, HBW „Horyzonty”,
- Warszawa 1998, Wyd. „Drogowskazy” i „Trifolium”.

Krag Rady

W gawędach przeznaczonych dla instruktorów Kamiński omawia tu ważne problemy wychowania harcerskiego dzieci w wieku zuchowym. Kreśli podstawy pedagogiczne i psychologiczne metodyki zuchowej,

pisze o ruchu wilczęmym na świecie, przedstawia i wyjaśnia problemy organizacyjne pracy z zuchami.

Kolejne wydania:

- Katowice 1935, „Na Tropie”,
- Londyn 1944, MWR:OP,
- b.m. b.r. [po 1981],
- Warszawa 1998, Wyd. „Drogowskazy” i Wyd. „Trifolium”.

Oficer Rzeczypospolitej. Opowiadanie o pułkowniku Lisie-Kuli

Wydana w 1932 roku książka dziś jest praktycznie niedostępna. Przedstawia życie i czyny legendarnego bohatera walk niepodległościowych, najmłodszego pułkownika Wojska Polskiego, drużynowego z Rzeszowa. Opowieść tę najpierw opublikował Kamiński w czasopiśmie „Na tropie” (nr 15-19 z 1932 r.).

Andrzej Małkowski

Książka poświęcona twórcy harcerstwa to nie tylko biografia, to zbeletryzowana opowieść, najbogatsze – jak dotąd – źródło wiedzy o życiu Andrzeja Małkowskiego. Aleksander Kamiński wykorzystał w niej wspomnienia Olgi Małkowskiej, pamiętniki, dokumenty i listy Andrzeja. Po raz pierwszy opowieść o Małkowskim została wydana przez katowicką oficynę „Na Tropie” (w której ukazało się także kilka innych książek Kamińskiego). To wydanie jest dziś legendą. Długo trzeba było czekać na następne. Drugie wydanie ukazało się bowiem dopiero w 1979 roku, w wydawnictwie „Pax”. Była to już jednak prawie inna książka, przed powtórnym wydaniem autor wiele nad nią pracował. Kolejne wydania:

- Katowice 1934, „Na Tropie”,
- Warszawa 1979, IW „Pax”,
- Warszawa 1983, MAW,
- Łódź 2000, Wydawnictwo „Wing”.

Wielka gra

To podręcznik młodych konspiratorów, wydany nakładem Głównej Kwatery Szarych Szeregów. Z obawy przed dekonspiracją techniki i zasad działania podziemnego harcerstwa – prawie cały pierwszy nakład książki został zniszczony i nie dotarł do czytelników. Przygotowano jednak wydanie drugie, które z kolei uległo zniszczeniu podczas Powstania Warszawskiego. Oprócz rozdziałów opisujących techniki konspiracyjne są tu rozdziały o treściach wychowawczych, kształtujące charakter młodych ludzi. Kolejne wydania:

- Warszawa 1932 (właściwie 1942), [Tajne] W[ojsko-] – Warszawa 1981 (właściwie 1983), Niezależne Wy-
we[ł] Z[akłady] W[ydawnicze], dawnictwo Harcerskie (II obiegi),
- Warszawa 1934 (właściwie 1944), Główna Kwatera – Warszawa 2000, Rytm.
Szarych Szeregów,

Przodownik. Podręcznik dla kierowników oddziałów Zawiszy

Książka przygotowana została jako podręcznik dla drużynowych najmłodszej gąteży konspiracyjnego harcerstwa. Dziś praktycznie niedostępna. Kolejne wydania:

- Warszawa 1942, Główna Kwatera Szarych Szeregów,
- Warszawa 1943, Główna Kwatera Szarych Szeregów,
- Warszawa 1944, Główna Kwatera Szarych Szeregów,

Kamienie na szaniec

Najbardziej znana w twórczości Kamińskiego, niezwykle barwnie napisana opowieść o grupie przyjaciół, harcerzy z Szarych Szeregów. Walka, przyjaźń, a także miłość przeplatają się tu niepostężenie. Pierwszy raz wydana – dla konspiracji – pod pseudonimem (Juliusz Górecki) i ze zmienionymi imionami głównych bohaterów np. „Rudy” to „Czarny”, „Alek” – „Wojtek”, „Zośka” – „Staśka”. Wybitny historyk, profesor Janusz Tazbir zaliczył *Kamienie na szaniec* do pomników naszej narodowej kultury, wybranych dzieł, które nazwał „kamieniami milowymi polskiej świadomości”. Kolejne wydania:

- Warszawa, 1943, KOPR [Komisja Propagandy BIP], [Tjajne] W[ojkowie] Z[akłady] W[ydawnicze], – Katowice 1982, „Śląsk”,
- Warszawa 1944, Podziemny Dom Wyd. MK i S-ka, – Katowice 1987, „Śląsk”,
- Londyn 1945, Świątowy Związek Polaków zza Granicy, – Katowice 1989, „Śląsk”,
- Włochy 1945, Biblioteczka Orta Białego, nakład – Biłystok 1991, KAW,
- Oddziału i Prasy 2 Korpusu, – Wrocław 1991, Zakład Narodowy im. Ossolińskich,
- Warszawa 1946, „Wiedza”, – Katowice 1992, „Książnica”,
- Stalinoogród (Katowice) 1956, „Śląsk”, – Katowice 1993, „Książnica”,
- Katowice 1957, „Śląsk”, – Katowice 1995, „Książnica”,
- Katowice 1958, „Śląsk”, – Warszawa 1999, „Nasza Księgarnia”,
- Katowice 1968, „Śląsk”, – Warszawa, 2000, „Nasza Księgarnia”,
- Katowice 1972, „Śląsk”, – Warszawa 2001, „Nasza Księgarnia”,
- Katowice 1978, „Śląsk”, – Warszawa 2002, „Nasza Księgarnia”.

Narodziny dzielności

Zbiór dwudziestu opowiadań, przeznaczonych dla młodych czytelników. Większość z nich autor opublikował na łamach „Iskier” i „Płomyka” w okresie międzywojennym. Warto zauważyć, że tytułową dzielnością interesował się Kamiński z bardzo wielu stron, często wracał do niej w swojej twórczości literackiej. Kolejne wydania:

- Warszawa 1947, „Oficyna Księgarska”, – Katowice 1984, „Śląsk”.
- Katowice 1958, „Śląsk”.

„Zośka” i „Parasol”. Opowieść o niektórych ludziach i niektórych akcjach dwóch batalionów harcerskich

Książka ta stanowi w pewnym sensie kontynuację *Kamieni na szaniec*. Opowieść rozpoczyna się w momencie, w którym unwała się narracja w *Kamieniach* – w chwili śmierci pod Sieczychami Tadeusza Zawadzkiego „Zośki”. Książka bardzo ciekawie i obrazowo przedstawia dzieje dwóch batalionów harcerskich – „Zośki” i „Parasola”: w konspiracji i podczas Powstania Warszawskiego. Obserwujemy kształtowanie się charakterów, dojrzewanie chłopców o kilka lat młodszych od bohaterów *Kamieni na szaniec*, wśród nich wybitnego dowódcy – Andrzeja Romockiego „Morro”. Kolejne wydania:

- Warszawa 1957, „Iskry”,
- Warszawa, 1970, „Iskry”,
- Warszawa, 1979, „Iskry”,
- Warszawa, 1986, „Iskry”,
- Warszawa, 1994, „Iskry”.

Józef Grzesiak „Czarny”

To napisana wspólnie z Antonim Wasilewskim powieść o legendarnym drużynowym Czarnej Trzynastki Wileńskiej. Pokazuje, jak prosty, ale ambitny chłopak stał się wybitnym wodzem–drużynowym, jak dojrzała jego osobowość, jak krzepła i umacniała się drużyna, jak tworzyła się i pracowała Gromada Włóczęgów. Pokazuje też wojenną działalność Grzesiaka – dowódcy Armii Krajowej Okręgu Wileńskiego. Kolejne wydania:

- Lublin 1980, Biblioteka Spotkań,
- Paryż 1981, „Editions Spotkania”,
- b.m [Warszawa] b.r. [1981], Biblioteczka Bratniego Słowa,
- b.m. [Warszawa] b.r. [1981], Biblioteka Literacka i Historyczna,
- Paryż 1984, „Editions Spotkania”,
- Lublin 1989, „Reduta”,
- Warszawa 1989, Biblioteka Literacka i Historyczna, Niezależne Wydawnictwo Harcerskie,
- Warszawa 1989, Praska Agencja Wydawnicza.

Michał Grażyński 1890-1965. Niedokończona biografia

To kolejna w twórczości Kamińskiego pozycja prezentująca biografię wybitnej postaci – tym razem działacza politycznego, przewodniczącego ZHP w latach trzydziestych ubiegłego wieku. Aleksander Kamiński rozpoczął pisanie biografii Grażyńskiego w 1976 r. i nie zdążył jej ukończyć. Praca nie ukazała się drukiem za życia autora. Kolejne wydania:

- Warszawa 1979, maszynopis,
- Kraków 1994, „Czuwajmy”.

BIBLIOGRAFIA „KAMYKA”

- Antek Cwaniak. *Książka o zuchach*, Katowice 1932.
- *Oficer Rzeczypospolitej. Opowiadanie o pułkowniku Lisie-Kuli*, Katowice 1932.
- *Książka wodza zuchów*, Katowice 1933.
- *Andrzej Matkowski*, Katowice 1934.
- *Krag rady*, Katowice 1935.
- *Zuchy. The Polish Wolf Cubs*, Warszawa 1939.
- *Wielka gra*, wyd. I pod pseud. Józef Górecki, Warszawa 1932 (a faktycznie Warszawa 1942).
- *Przewodnik. Podręcznik dla kierowników oddziałów „Zawiszy”*, cz. 1–2, Warszawa, Główna Kwatera Szarych Szeregów, 1942.
- *Kamienie na szaniec. Opowiadanie o Wojtku i Czarnym*, wyd I pod pseud. Juliusz Górecki, Warszawa 1943.
- *Henryk Jordan, twórca nowoczesnego wychowania fizycznego w Polsce*. Warszawa 1946.
- *Narodziny dzielności*, Warszawa 1947.
- *Nauczanie i wychowanie metodą harcerską*, Warszawa 1948.
- *Pedagogika Antoniego Makarenki*, Warszawa 1948.
- *Jaciewicz. Terytorium, ludność, stosunki gospodarcze i społeczne*. Łódź 1953.
- *„Zośka” i „Parasol”. Opowieść o niektórych ludziach i niektórych akcjach dwóch batalionów harcerskich*, Warszawa 1957.
- *Polskie związki młodzieży w pierwszej połowie XIX wieku. Prehistoria polskich związków młodzieży*, t. I, Warszawa 1959.
- *Aktywizacja i uspołecznianie uczniów szkoły podstawowej*, Warszawa 1960.
- *Procesy wychowawcze w spółdzielni*, Warszawa 1963.
- *Wakacje letnie studentów*, Warszawa 1963.
- *Polskie związki młodzieży. 1804–1831*, t. 2, Warszawa 1963.
- *Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza*, Wrocław 1965.
- *Samorząd młodzieży jako metoda wychowawcza*, Warszawa 1965.
- *Spółdzielnia uczniowska jako placówka wychowawcza. Relacje z badań*, Warszawa 1967.
- *Polskie związki młodzieży. 1831–1848*, t. 3, Warszawa 1968.
- *Pedagogika społeczna dla potrzeb pracowników społecznych*, Warszawa 1971.
- *Analiza teoretyczna polskich związków młodzieży do połowy XIX wieku*, Warszawa 1971.
- *Funkcje pedagogiki społecznej*, Warszawa 1972.
- *Czas wolny w perspektywie pięciodniowego tygodnia pracy. Opinie, postulaty ludności miast w Polsce*, Warszawa 1972.
- *Podstawowe pojęcia pedagogiki społecznej w pracy społecznej*, Warszawa 1976.
- *Studia i szkice pedagogiczne*, Warszawa 1978.
- *Józef Grzesiak „Czarny” (wspólnie z A. Wasilewskim)*, Lublin 1980.
- *Michał Grazyński 1890–1965. Niedokończona biografia. Wstęp i opracowanie J. Januszevska-Jurkiewicz*, Wyd. „Czuwajmy”, Kraków 1994.

